

**HELENA BŘEZINOVÁ: Slavíci, mořské víly a bolavé zuby. Pohádky Hanse
Christiana Andersena: Mezi romantismem a modernitou**
Brno: HOST, 2018. 326 s. ISBN 978-80-7577-612-9

Jestvují autori, kterým literární teoretici a historici opakovaně věnují pozornost a kterých tvorba se stává předmětem mnohovrstevného, často polemického, uvažování, neraz s příměsí biografického exkurzu – nejmä ak po sebe zanechali aj dedičstvo niekoľkých autobiografií. Patří k nim bezpochyby aj dánsky spisovateľ Hans Christian Andersen (1805 – 1875), ktorého literárny odkaz vo forme básnických zbierok, románov, cestopisov, životopisov a takmer dvoch stoviek krátkych próz ostáva vari nevyčerpatelným prameňom literárnych úvah a interpretačných úsilí. Počiatky andersenovej recepcie v česko-slovenskom priestore siahajú do polovice 19. storočia. V českom i slovenskom jazyku boli ako prvé časopisecky preložené rozprávky (pravdepodobne z druhej ruky). A práve im je venovaná aj publikácia Heleny Březinovej, škandinávistky pôsobiacej na Karlovej univerzite v Prahe.

Březinová v úvode práce stručne naznačuje situáciu v českom kultúrnom priestore ako recipujúcom prostredí. Upozorňuje na sprostredkovaný charakter prvých českých prekladov a zhrňuje, že v češtine de facto existujú len tri priame pretlmočenia Andersenových rozprávok a poviedok: súborné vydanie v preklade Gustava Pallasa z rokov 1914 – 1916, dvojzväzkový výber textov z pera kolektívu prekladateľov z roku 1953 a výber rozprávok v preklade Františka Fröhlicha (1995, 2006, 2016). V ostatných prípadoch ide buď o preklady z druhej ruky – často predstavujúce neadekvátne pretlmočenie východiskového textu –, alebo voľné prerozprávania vybraných textov. Zámerom Březinovej však nie je zmapovať prekladovú recepciu H. Ch. Andersena v českom kultúrnom priestore ani analyzovať prekladové postupy a posuny niekoľkých generácií prekladateľov, hoci tento kúsok skladačky lite-

rárnej histórie stále predstavuje biele miesto a bol by bezpochyby zaujímavým čítaním nielen pre literárnu vedu. Autorka sa rozhodla zaradiť k tej časti lit. teórie a histórie, ktorá pozornosť upriamuje na Andersenove texty ako také – na ich kompozíciu a štylistiku, na ich žánrovú (ne)ukotvenosť, (ne)tradičnosť a (ne)modernosť, na spisovateľovu hru s jazykom, s rozprávkových žánrom a v neposlednom rade s čitateľom.

Helena Březinová člení svoju knihu do niekoľkých kapitol, no v zásade sa venuje trom vzájomne previazaným a prelínajúcim sa témam: žánrovému zaradeniu Andersenových rozprávok, naratívny postupom v jeho textoch a s nimi súvisiacemu jazykovému zneisteniu (či už smerom dovnútra textu, alebo navonok k čitateľskej verejnosti) a v neposlednom rade reflexii umeleckej tvorby ako takej. V genologických úvahách autorka vychádza z prác Vladimíra Jakovleviča Proppa a Maxa Lüthiho a ich definície žánru ľudovej rozprávky, aby následne demonštrovala, čím všetkým sa Andersenove rozprávky a poviedky od ľudovej rozprávky odlišujú a že mnohé jeho texty majú bližšie skôr k parabole – až na skutočnosť, že neraz ide o „dokonal[ou] negaci klasické funkce paraboly, tedy o antiparabol[u]“ (127). Podobnú vyprázdnenosť pojmu konštatuje Březinová (aj) v prípade kánonických textov ako *Škaredé káčatko* alebo *Palculienka*, ktoré len zdanlivo spĺňajú charakteristiku *bildungsromanu*, sledujúc líniu doma – vonku – doma, t. j. hrdina opúšťa domov, aby dozrel a nadobudol skúsenosti, a potom sa vracia naspäť. Andersenove postavy totiž vychádzajú zo sveta, ktorý nie je ich domovom a do ktorého nikdy nepatria. V priebehu deja sa nijako nemenia, nedozrievajú a na konci ostávajú rovnako vykorenené ako predtým. Máme teda do

činenia skôr s *antibildungsromanom*. Žánrová neukotvenosť, resp. zámerné dištančovanie sa od tradičných genologických šablón ide ruka v ruku so zradným jazykom Andersenových rozprávkových a poviedkových textov. Březinová v tejto súvislosti narába s pojmami *modus* a *tenor* lingvistu Michaela Alexandra Kirkwooda Hallidaya, t. j. komunikačným kanálom a voľbou jazykových prostriedkov odrážajúcich postavenie aktérov komunikácie. Špeciálne upozorňuje na parataktické vetné konštrukcie, extradiegetické poznámky priamo oslovujúce čitateľa či údernosť prehovoru – prvky, ktoré text minimálne navonok približujú detskému adresátovi, no ktoré „často celý text katapultujú z vod detsky klidných na otvorené more nebezpečné dospelosti a – v neposlední rade – modernity“ (103). Pozornosť ďalej sústreďuje na Andersenovo využívanie slovných hračiek a irónie, ktoré na zdanlivo naivný text vrstvia ďalšie významy. H. Březinová svoje skúmanie dokladá ukážkami zo známych i menej známych poviedok – *Princezná na hrášku*, *Slávik*, *Palculienka*, *Statočný cínový vojačik*, *Malá morská víla*, *Tieň*, resp. *Srdca žiaľ*, *Teta Bolezubová*, *V meste sú bludičky* a. i. V analýzach sa nevyhnutne dotýka problematiky translácie, nakoľko absencia ekvivalentnosti výrazu na všetkých rovinách vedie v celovom texte k posunom, ktoré majú v prípade slovných hračiek za následok ochudobnenie inojazyčného variantu a čitateľovi sťažujú, resp. znemožňujú zachytiť náznakov možnej interpretácie textu.

Od genologicko-naratologických otázok presúva Březinová svoju pozornosť k otázkam interpretačným. Prirovnávajúc Andersen k Franzovi Kafkovi konštatuje, že jeho texty ponúkajú priam neobmedzené množstvo interpretácií a nech si ich vyložíme akokoľvek, nemôžeme si byť istí správnosťou svojho prístupu. V tejto súvislosti komentuje poviedku *Slávik*, ktorú možno čítať napríklad ako evanjeliový príbeh vzkriesenia, ale aj ako rozprávku *umeleckú* – t. j. reflektujúcu postavenie umelca a umenia v spoločnosti. Rovnakú tému nastoľuje aj poviedka *Tieň*, ktorá priamo odkazuje na platónovskú

triádu pravdy, dobra a krásy a nemožnosť jej uplatnenia v Andersenovej dobe, či text *Teta Bolezubová* reagujúci na prebiehajúcu dobovú diskusiu o smerovaní literatúry: „Andersen roli a podobu umění neustále reflektoval a zejména své pohádky považoval za prostor k experimentování. Svědčí o tom nezvykle velké množství pohádek, které lze žánrově zařadit mezi programové spisy [...] [D]ůmyselne [...] si pohrával se zavedenými literárními formami [...], jejich prostřednictvím však nastiňoval témata a problematiku, již si nejčastěji spojujeme s modernismem a literaturou dvacátého století“ (254). V tejto súvislosti Březinová neopomína ani Andersenovu polemiku so Sørenom Kierkegaardom či Georgom Brandesom.

V samostatnej časti prináša autorka nové preklady troch poviedok: *Teta Bolízubka*, „*Ve městě jsou bludičky*“, *pravila bába z bažiny* a *Zelení drobečkové*.

Monografia Heleny Březinovej *Slavici, mořské víly a bolavé zuby* predstavuje hlboký ponor do problematiky recipovania Andersenovej tvorby, vychádzajúci z teoretických genologických, naratologických či lingvistickejch prác a analyticky presahujúci do vybraných originálnych textov. Svoje uvažovanie opiera o rozsiahle literárnohistorické i literárnoteoretické znalosti, ako aj o poznanie súčasného stavu andersenovského výskumu, pričom oboje podáva popularizačným štýlom. Interpretačným zameraním predstavuje priekopnícky počín medzi andersenovskými publikáciami takéhoto rozsahu v našom kultúrnom priestore a nielen z tohto hľadiska si zaslúži pozornosť tak vedeckej, ako aj širšej čitateľskej verejnosti.

EVA BUBNÁŠOVÁ
Slovenská republika